

1. La barana és una barra que va col·locada horitzontalment en tota la llargària del carro i que té forats dins els quals van ficats els caps superiors dels xabrons que formen la banda. Més generalment, es dona el nom de barana al conjunt de xabrons, barra superior i braç on van fixats aquestos.

2. El xabro és cadascun dels barrots de fusta que formen les parets o bandes del carro. Es solien fer de les tallarques d'om o faig que quedaven després de fer els braços del carro.

3. Els xabrons de ferro són cadascuna de les estaquetes de ferro que van col·locades verticalment de la barana, o barra superior, al braç del carro. El xabro de ferro que va a cadascun dels quatre caps de les bandes s'anomena candelero.

4. El bastaix és una peça de fusta que va davall del braç del carro i descansa damunt del fusell, abraçant-lo.

LES RODES DEL CARRO (Figures 3 i 4)

La roda és una peça circular rígida, de poc gruix relativament al seu radi, capaç de girar al voltant d'un eix (fusell) i destinada a posar el carro en moviment.

1. Corba de la roda és cadascun dels segments corbs, de fusta, que, units uns amb els altres pels seus extrems, formen l'encorbat de la roda del carro.

2. El raig del carro (incorrectament anomenat raio) és cadascun dels bastons de fusta dura (ullastre o bellotera) que uneixen la cuba de la roda d'un carro amb les corbes de la mateixa roda.

3. La llanda és un cercle de ferro que envolta i subjecta les corbes d'una roda.

4. La cuba és una peça cilíndrica, de fusta forta, situada en el centre d'una roda, en la qual s'enganxen els extrems dels raigs de les rodes.

5. El morteret és un cilindre bruit, fet de ferro, dins del qual va encaixada la boixa del carro.

6. La boixa és una peça de ferro fus, cilíndrica, que abriga el cap del fusell.

7. El fusell és un eix o barra que uneix, i al voltant del qual roden, les rodes del carro.

8. La xaveta és la clàvia que subjecta la roda amb el seu fusell.

CRISTÒFOL GUERAU
D'ARELLANO I TUR
i JOAN JOSEP GUASCH I TORRES

Alguns textos sobre l'expressió «conquesta catalana d'Eivissa»

Els mots «Catalunya» i «català» eren ben normals al temps de la conquesta d'Eivissa en 1235. Jaume I, el rei de la confederació catalano-aragonesa que va emprendre la conquesta de les nostres illes, usa repetidament aquestes denominacions en el seu *Llibre dels feits*, per no parlar de temps anteriors. Un exemple, quan fa referència a la seua infantesa i educació:

«E hageren acord, quan foren en Catalunya, qui ens nodriria. E acordaren-se tots que ens nodrís lo mestre del Temple en Montsó; e son nom d'aquell mestre era En Guillem de Montredon, qui era natural d'Osona, e mestre del Temple en Aragó i en Catalunya. E hagueren altre consell: que en nom de nós e ab segell novell que ens faeren fer, que manàssem Cort a Lleida, de catalans e d'aragoneses, en la qual fossen l'arquebisbe e els bisbes e els abats, e els rics hòmens de cada u dels regnes».

És sabut que al famós banquet de Tarragona va prendre consistència el propòsit de conquerir Mallorca i les altres illes. Diu Jaume I a la seua *Crònica*:

«E passat mig any, nós fom a Tarragona. E volc Nostre Senyor que menys de Cort, que nós no havíem manada, foren ab nós la major partida dels nobles de Catalunya, e per nom don Nuno Sanxes, qui fo fill del comte don Sanxo, e el comte d'Empúries, e En Ramon de Montcada, e En Guerau de Cervelló, e En Ramon Alamany, e En Guillem de Clarmunt, e En Bernat de Sancta Eugènia, senyor de Torroella. E convidà En Pere Martell, ciutadà de Barcelona, e que sabia molt de mar...»

Tots demanen «aquesta conquesta» al rei, que, trobant-ho bé, ordena la celebració de «Cort general en Barcelona».

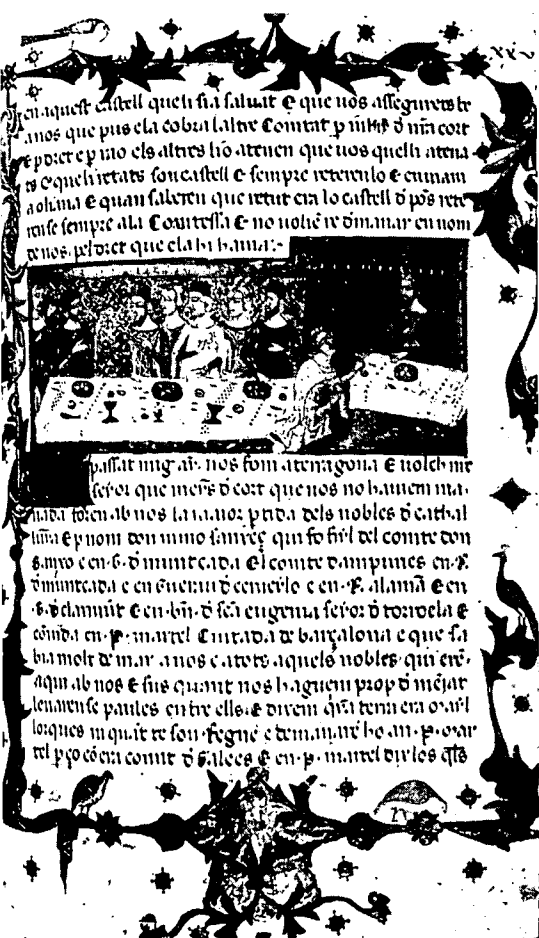
Fossin els que fossin els títols oficials, en aquest text es parla de Catalunya, i no certament com d'una nebulosa. I és més: s'hi diu que són els nobles catalans els que s'interessen per l'empresa. El primer és el comte de

Rosselló, Nunó Sanç, que després de participar en la conquesta de Mallorca, fou un dels tres magnats que s'empararen d'Eivissa. El rei també esmenta Bernat de Santa Eugènia, que era germà de Guillem de Montgrí, més endavant cap de l'expedició eivissenca. La conquesta d'aquella «terra e regne dins en la mar» ja s'inicia com una empresa catalana.

La Cort es va reunir a Barcelona a la darrereria de 1228. Hi parlaren el rei, l'arquebisbe de Tarragona, «per nom N'Espàreg», el comte d'Empúries, En Guillem de Montcada, el comte de Rosselló, el bisbe de Barcelona, «per nom En Berenguer Palou», el bisbe de Girona, l'abat de Sant Feliu de Guixols... I també —ens ho diu una altra gran crònica, la de Bernat Desclot o *Llibre del rei En Pere*— «lo sagristà de Girona», és a dir, Guillem de Montgrí.

Bé, ja tenim els mots «Catalunya», «català» i «conquesta» en els documents de l'època. Què diuen els historiadors moderns? No volem que ningú pugui pensar que es tracta d'historiadors amb alguna relació amb la tradició o l'escola romàntiques. Veïem primerament unes breus cites de la *Nueva historia de España*, escrita per professors universitaris de Madrid i publicada per Edaf (Madrid, 1973):

«La unión de Aragón y Cataluña en manos del príncipe Ramón Berenguer IV», «Zaragoza, conquistada en los comienzos del siglo XII», «El salto a los mercados... lleva a los mercaderes a instar a los monarcas para que realicen la conquista de Mallorca», «Después de la conquista de Toledo en 1085», «Las parias tuvieron su origen... en los condados catalanes», «Mientras en Cataluña Ramón Berenguer I consolidaba su posición hegemónica sobre los otros condados catalanes», «En 1227, pacificado Aragón, marchó a Cataluña», «Este hecho tendrá una importancia decisiva en la ulterior conquista de Mallorca, antiguo deseo de los comerciantes barceloneses», «Finalizada por Fernando III

la conquesta de la región (Andalucía)).

Veim que els historiadors ja parlen de Catalunya i dels catalans referint-se a temps anteriors al segle XIII. També veim que, si bé parlen de la Reconquesta com d'un concepte general, solen usar, quan s'ocupen de l'annexió d'una ciutat o d'una regió, el mot «conquesta», al costat d'altres com «toma», «ocupación», etc. Comprovem-ho en una altra obra, la *Historia de España* dirigida per Manuel Tuñón de Lara, de la qual extraurem alguns textos:

«La *conquista* de Toledo por Alfonso VI fue el punto de partida de la presencia castellano-leonesa en la Meseta Sur», «La *conquista* del territorio andaluz atravesó diversas fases», «En 1236, de forma un tanto inesperada, fue *conquistada* Córdoba», «La empresa de la *conquista* del reino de Murcia», «La *conquista* de la *Cataluña Nueva* significó para el gobierno condal un refuerzo», «La red de vínculos tejida entonces alrededor de Ramón Berenguer I se extendió pronto a toda *Cataluña*, de tal modo que el conde de Barcelona recibió el juramento de fidelidad de los restantes condes *catalanes*: los de Urgell, Besalú, Cerdaña, Empuries y Rose-

llón», «La *conquista* del Segriá y de la ciudad de Lérida», «Con el desastre de Muret terminó una etapa de la historia de *Cataluña*», «La *conquista* de Mallorca e Ibiza, repobladas en su casi totalidad por *catalanes*».

Tots els textos citats abonen la legitimitat de l'ús dels termes «conquesta» o «conquesta», «català» i «Catalunya». Ara bé, ¿podem ajuntar-los i parlar de la «conquesta catalana» d'Eivissa? Algunes expressions de Jaume I o dels historiadors d'avui, ja citades, ho insinuen. És clar que podem parlar de «conquesta cristiana», però la idea és vaga, i si volem precisar més hem de referir-nos a una «conquesta de la Corona aragonesa» o, cenyint encara més el concepte, a una «conquesta catalana». Això pel que fa a l'ocupació de les illes, perquè ja sabem que els territoris valencians foren conquistats per aragonesos i catalans. Tenint-ho present, com també que les conquestes de Mallorca i Eivissa tenen característiques semblants, deixem parlar els historiadors.

Diu la *Nueva historia de España*: «En 1228 las Cortes de Barcelona decidieron emprender la expedición. Una numerosa flota de 150 velas se concentró en el verano de 1229 en Salou. El reino de Aragón se mantuvo prácticamente marginado de la empresa, salvo en algunos casos esporádicos... Dividido en dos columnas, el ejército *catalán* marchó sobre Palma... Ibiza fue *conquistada* en 1235, y con su toma se completó otro capítulo de la Reconquista y de la historia de *Cataluña*».

Per la seua banda, la *Historia de España* de Tuñón de Lara ens explica: «La empresa de Mallorca requería una gran cantidad de medios económicos, pero, a fin de evitar cualquier injerencia de potencias extranjeras en la empresa, *Cataluña* proporcionó todos los medios necesarios. A tal fin, en diciembre de 1228, Jaime I reunió Cortes en Barcelona, donde él y algunos de los principales magnates y prelados se comprometieron a aportar, a sus expensas, un número determinado de caballeros y un número, en general, indeterminado de infantes a la *conquista*... Las Cortes otorgaron asimismo al soberano, como subsidio para el financiamiento de la campaña, la recaudación del impuesto llamado *bovatge*, al tiempo que se acordó decretar una constitución de Paz y Tregua extendida a toda *Cataluña*. A pesar del poco interés inicial demostrado por los leridanos en la operación, acabaron participando en ella; no así las ciudades y villas aragonesas, que voluntariamente se mantuvieron al

margen de la expedición. No obstante, participaron algunos magnates y caballeros de Aragón, lo cual se explica por los vínculos feudovasalláticos que les obligaban a prestar servicio militar a su señor, en este caso el rey, de quien tenían beneficios y honores. Así pues, el grueso de la flota que llevó a Jaime I a las Baleares lo formaron navíos *catalanes*, prueba de la madurez comercial y militar de *Cataluña*... Por iniciativa de los estamentos nobiliario y eclesiástico, Ibiza fue *conquistada* el 8 de agosto de 1235 por el arzobispo de Tarragona, Guillem de Montgrí y su hermano, Bernat de Santa Eugenia, el infante Pedro de Portugal y el conde del Rosellón, Nunyo Sanç... En Ibiza la repoblación fue obra exclusiva de los magnates Guillem de Montgrí, arzobispo de Tarragona, y Bernat de Santa Eugenia, quienes introdujeron repobladores de procedencia *catalana*, sobre todo ampurdanesa. La población musulmana, sometida sin capitulación, quedó reducida a la servidumbre». És ben significativa aquesta frase: «A diferencia de la *conquista* de Mallorca, la de Valencia no fue obra exclusiva de los *catalanes*, sino fruto de la colaboración entre *catalanes* y aragoneses».

Tenint en compte totes aquestes consideracions, escriptors i historiadors eivissencs com Joan Marí Cardona, Villangómez Llobet, Fajarnés Cardona i Bartomeu Escandell han usat l'expressió «conquesta catalana» en referir-se a la d'Eivissa. La *conquista catalana de 1235* és el títol d'un llibre de Joan Marí, com *La conquesta catalana* ho és d'un capítol del llibre *Eivissa*, de Marià Villangómez. Fajarnés Cardona, a *Viaje a Ibiza*, escriu: «Con la conquista catalana del siglo XIII —año 1235— cambia de raíz toda la vida isleña». I també: «Dos siglos más tarde ocurre la conquista catalana. No sabemos de ningún acontecimiento...» I l'historiador Bartomeu Escandell escriu a *Entorn de la creació de la ciutat cristiana d'Eivissa* (a la part antològica del *Llibre d'Eivissa*, de M. V.): «Són generalment coneguts els fets essencials de la conquesta catalana de 1235», «¿Conseqüències immediates del domini català a Eivissa? La transformació religiosa cristiana de l'illa». També diu a *Espai i temps en la història moderna d'Eivissa* (al llibre *Eivissa*, de M. V.): «L'illa és molt poblada» —durant l'ocupació musulmana—, «però d'una manera ben dispersa, si jutgem per les dades del document de repartiment de l'illa arran de la conquesta catalana (1235)».